

ב י ו ת ז ר ח ו ת ע ר ב

(קיים לדמותו של המשורר והוגה הדעות יוחנן גורן-חלב, איש טראנסילואניה, לעלייתו והשתתפותו בארץ)

אחד הקורוונים שנתהוו עקב שינוי הגבולות במפת אירופה היתה העובדה, שטראנסילואניה נספחה למדינת רומניה. חבל ארץ זה, הגובל את הגהר טיסה, הדוגאי, הרי הקרפטים, בוקובינה ויוגו-סלאוויה, מאוכלס רובו של דוברי הונגרית. את מנינם המדויק של אלה אין אמנם לדעת, כי הממשלה הנוכחית מעוניינת בהקצנתו מטעמים מובנים, אך אולי מתעוועי ההיסטוריה הוא, שהכרעת כף המאזנים לטובת אחד משני העמים היא בידי היהודים, במרכז התסבוכת עומדת הבעיה: היהודים שבטראנסילואניה הונגרים או רומנים הם? התעמולה ההונגריה עשתה את הכל כדי להעלים מעיני היהודים, "ההונגרים" את דבר אחיהם המעונים והמנושלים בחיקה של "אמא-מדיאריה", והרומנים תיארו בשפה חלק-לקת ובמענה לשון המיוחד לעמים לוונטיניים את העתיד המזהיר והמוזהב שיפול בגורלם של אלה שיטו את שכמם וישליכו את יבם על הרומנים וזו היתה

התחרות משעשעת, שהי פדינות התהרו זו בזו לרכישת אהדתם וחסדם של היהודים השנואים על שתיים. והיהודים? הפילוג היה מכרסם בקרבם. היו יהודים מדיארים ויכנים, דוקטור-רבינרים בלע"ז, שהטיפו בבתי הכנסת במליצה הונגרית טצוחצחה, פרנסי קהילה ועסקנים מתבוללים, והיו יהודים רומנים, היו אלה ואלה, ההונגרים והרומנים, מתרפטים לפני היהודים ואלה ואלה מבויים בעומק לבם את היהודי העושה סחר-מכר. מדבר-שברגש, היו יהודים שעשו עסק על חשבון הרומניזציה או ההונגריוזציה, והיו גבוים יותר שלא נשכחה מלבם גירסה דינקותא: טובים השנים מן האחד! — ונהנו משני הצדדים גם יחד, ולכאורה היה טוב, אך בשנת 1919 בא לטראנסיל-ואניה עם פליטי "הסירור-הלבן" ההונגרי המשורר י. גוש-חלב, אחיו של העברי המובהק ובר-האורין רב שלמה ווידר, הוא האיש שתירגם את ששת סדרי המשנה למדיארית, גוש-חלב נמלט

מכוראפשט עם קבוצה קטנה של ציונים, שהעלתה על נס את רעיון התחיה בעיר מולדתו של הרצל, עם הוספת י. גוש-חלב על במת היהדות הטראנסילואנית המונה בקירוב ל-300,000 נפש, צצה גם אפשרות שלישית: יהודי טראנסילואניה לא רומנים הם ולא הונגרים, אלא יהודים.

*

עם התימת חוזה השלום בווארסאיל בא מפנה גם בחיי היהודים במדינות שבין מורח ומערב, היהדות ההונגרית התפוררה, חלק נפל לתחומי הריפובליקה הציבית ונתברך בעצמאות תרבותית במלוא-מובנה, יהדות זו הקימה מוסדות יהודיים חשובים, החינוך עבר כולו לידי היהודים, רשת בתי ספר עבריים הפיצה את הלשון העברית ואת התורה הציונית. קומץ יהודי זה הוכיח בעליל, מה רב הוא הכוח היוצר הגנוז בשכבות העם היהודי ומה פוריה יכולה להיות רוח החורף והעצמאות, באם היא מודווגת עם

הנהלה עטמית גבוהה. וברו בומן שבארץ "הערש", בהונגריה גופה, השתרר הקפי-און של פרנסיים ומנהיגים מתבוללים, מצאו להם יהודי צ'כוסלובקיה וטראנסיל-ואניה את, הנתיב המשתף אותם בשאיפה תיחם של יהודי מורח אירופה: הדרך אל הציונות העממית! ובדרך אליה, אל ערכי יצירותיה, אל אוצרות רעיונותיה, אל מקורותיה היהודיים, היה המשורר והמלחין, המדריך, המטיף והתווה, יהודי לא מדינאי ולא פרנס, אלא ציוני במובנה הישר של המלה: הפייטן יוחנן גוש-חלב, ובאם יבוא פעם ההיסטוריון, ויתחקק על דרכי ההתבר-ללות היהודית על כל גילוייה וצורותיה ויתעכב בפרק תמוה זה של יהודי אונגרו, יעמוד אהוז תמהון בפני אחד יהודי שנתנגב אל לבו זיק של מגידים ובעלי-אמונה שהיו מהלכים בדרך ולא היו מפ-סיקים משנתם באמירת מה נאה אילן... השעה היא שעת הכרעה, התקופה היא זן של הרת-עולמות, ואמנם:

בין האמהות עבר רעד השים:
 רחוקה היא מדרך למקד הנשים
 ואני נלאני נדוד צדי צדי!

רחוקה היא הדרך, אך אין זה דבר
 שבהליכה בהרמת רגלים אלא דברי
 שבאמונה, וצריך להאמין! צריך להת'
 ערטה ולבוא בדחילו ורחימו, לבוא
 בנשימה אחת, בקוצר רוח, בגעגועים
 משותפים, צריך מאד להתגעגע לגאולה...
 צריך לבוא בכיסופים בוקעים ממעמקים
 ומעל לכל: באמונה גדולה וברצון להיות
 אהה, עם! איך אמר הרצל: וייר זינד
 איין פולק, איין פולק...

היה גוש-חלב מעורר וכובש לבבות
 לרעיון החזיה בסביבה ובמקום שהיהדות
 בתרוקנה מתכנה העילאי והיתה (כמו)
 שאביגדור המאירי אומר): לדבר שבצע'
 צוע... יהדות של שבת, של מכירת עליות
 לספר התורה ושל בתי כנסת נוסח האור'
 תודוכסה הגרמנית, בתי כנסת מפוארים
 אך שוממים מאדם... חסידים בעלי זקן
 וקפוטת ובפיהם שפת לועז ובידי ילדיהם
 ספרים נכריים... והיה גוש-חלב משכים
 ומערבי ולא נלאה לקרוא באוני הדור
 ההולך ומתבגר בדילדול רוחני ובריקנות
 בפשית: יש רק אמת אחת פשוטה ובהי'
 דה ויש רק דרך אחת — הדרך ליהדות.

היה גוש חלב מטיף ליהדות. מיטב
 שיריו ויצירותיו הספרותיים מוקדשים
 לחיפוש מקורות היהדות, והמקורות הם
 ספרי התנ"ך, קסם הספרים הנשגבים
 הביא אותה לבטול שירי, היו השירים
 האלה מעוררים ומצליפים, מגלים אפקים
 ונתיבות, היו מגנבים ציונות אל תוך
 לבבות שהדרך אליהם נחסמה בפני כל
 גישה הבאה בלבוש יהודי... גוש חלב
 הבין, שאל היהודים המדושים האלה
 צריך לדבר בשפתו הטנושה של אנדרה
 אדי, זה גאון השירה ההונגרית, ציונות
 באיצטלה אדיאניסטית... היו יפה הנפש
 ועדיגי השמיעה הללו משפשים את
 עיניהם כמתוך חיוון בלהות: הלא מדבר
 הוא אלינו ממש כמו אדי! ולאט לאט
 היו השורות המצוהצחות נפרטות לפרו'
 טות, נתמלאו קופסאות כחולות ונתגבנו
 ללבבות מלים וקטעי מחשבות, שדובבו
 עולמות רחוקים ונופים קרובים-רחוקים...
 הנה מעלה הוא בסגנון שירי לוהט את
 דמותו של עקיבא בן יוסף, את "תמר",
 את יהודה בן יעקב, והרמויות האלה
 מושכות ומצודדות את הלב, היו היצי'
 רות האלה עושות לבבות, יצרו חיונו'
 תיו הפיוטיים של גוש חלב תנועת-נוער
 גדולה בין הררי הקרפטים! תנועת נוער

שמבין שורותיה תמצא בשדה ההגשמה
 הציונית מן ועד באר שבע מפורים
 על פני הארץ ומלוקטים במטרת חיים
 אחת בקיבוץ המאוחד (פלוגת שער הנגב
 בגדרה), היה הנוער היהודי מתנער מחר'
 דמתו ומתאזר לקראת מעשים, הודלקו
 מנורות, נרות נשמה שהיו למדורה אחת
 גדולה בכיסופים לחיים יהודיים, להג'
 שמה יהודית, את הלבבות לקחה שבי
 דמותו האגדית של אחד שבא מבין ספ'
 סלי הגימנסיה הבודפשטאית, ספוגת
 ההתבוללות והטמיון, והגיע עד למרום
 פסגתה של היהדות: דמותו של הרצל,
 שעליה כתב גוש חלב את הקינה המרה
 המהרוממת עד כדי בטוי נבואי, היחה
 לסמל, לנס, ויהודים מתבוללים שחונכו
 על הפטריוטיזם ההונגרי היו מטם
 אונם ומקשיבים רב קשב לחרוים
 הדוויים דני עתיק יומין, הרוזים הממרי'
 אים לעולמות שנשכחו אך לא נכרתו
 עדיין מנוף מחבואי הלב, השירים האלה
 הרעידו נימה משותקה בתוך תאי הלב,
 ולא היתה אמונה נואקת מקרב.

ולא היתה הפשקה ופסקה קד מקנה
 אשר את נפשה למקח מפתח,
 לקראת נפשים לא צפו כאן פרטט
 לא ערים ולא חוים פרי-שים,
 כי איש לא האמין בקמך נפשים,
 צמיקי גידים, ישישי בית הנפנסת,
 בגרונם צוע השיר, בפייהם הארשת,
 וקדיים בחיל הן שולכות
 את ספר התורה, ונמת ידו,
 ואוי לעינים: מהגילי הפלוי את
 ועוד אות לעפר נקרה,
 אבוי לעינים: רנע רודך רנע
 נאות אחריו את נגרת כשפע,
 ועברו וקפו הנעים הפזוים
 והם את הנקף גושקים, הישישים
 ולא היתה פה בנהי שצוע,
 ישישים, ישישים, הנספר גווע
 ונקשמת שבקו נפש לכל מי
 רק קלף בלוי חורישו שי
 בבית הנפנסת הנעזי על ברים —
 כי איש לא האמין בקמך נפשים.

היה הסופר והציוני מתמזגים לשני
 פוסקים הבאים כאחד, היה הולך מישוב
 אל ישוב ומעור את עיר ואינו פוסק
 מלקרוא להתנערות רוחנית צבון יהודי,
 שבמשך דורות תורוהו פרנסיו ללכת
 בדרך המובילה ללועזיות ולניתוק, לאי'
 שרשיות ולטמיעה, ובהשפעתו האישית,
 באומרו המסוגגים ושיריו המלוטשים

כבש חוגים ושכבות שהיו רחוקים
 מיהדות, היה הזמן והמקום גורם
 שתשגשג ותפרח ספרות ציונית בשפה
 המדיארית, גוש חלב (ביזמתו של הד"ר
 וויסבורג) יסד עתון ציוני בשפה זו
 (ברומניה!) ששמו "אוי קאלאט" (מורח'
 חדש) ועורכו של היום הם: הד"ר
 ארנסט מרטון, מי שהיה ציר בפרלמנט
 הרומני, ויוסף פרץ בן אברהם יאמבור,
 אחד העיתונאים הידועים לתהילה בשפה
 ההונגרית, הקים מפעל להוצאת ספרים
 עבריים מתורגמים (הרבה ספרי עגנון
 תורגמו על ידו להונגרית) והוא עזר
 להד"ר וויסבורג לקבוע מסגרת כוללת
 אחידה של הזרמים והמפלגות הציוניות
 במדינה זו: ההסתדרות הציונית בטרנא'
 סילוניה.

היהודים-חסידים בהונגריה מרבים לספר
 על הרבי מקאלו, בספורים אלה יש מכל
 הסממנים של פולקלור חסידי מובהק,
 יודעים הם שירים ופזמונות בעלי תוכן
 חסידי, שחברו בידי הרבי עצמו —
 בשפה ההונגרית, והרבי היה מהלך לבוש
 כדרך רועים כפריים הונגרים ואין בית
 יהודי בהונגריה (נגם בטרנאנסילוניה)
 שלא ישירו לעתים מזומנות את השירים
 הללו בכונה גדולה, הרבי מקאלו היה
 מעורב בין הגויים ואת שיריו קיבל מפי
 רועה כפרי שבסביבת המישור ההונגרי,
 (דרך אגב: השיר מושר במנגינה ובהט'
 צמת שירי העם ההונגריים ומשום ערפו
 הפולקלוריסטי אביאנו כפי ששמענו
 מפי חסידי טראנסילוניה בתרגום
 חפשי: התרנגול קורא, עלה יעלה השחר,
 ביער פנינים, בשדמת מישור!) מטילת
 לה צפור, ואינו צפור היא זו? רגליה
 פנינים, כנפיה כחולות ומחכה לי שם,
 חכי, חכי צפורי, בוא אבוא אליך, ומתי
 זה תבוא? יבנה המקדש, עיר ציון
 תמלא אזי אני אבוא; והמהדרין מוסי'
 פיו: ועל מה ולמה הגאולה מתבוששת
 לבוא? על חטא שחטאנו היא מתבו'
 ששת!).

אכן גלגול משונה! שיר חסידי בשפת'
 לועז! העובדה כשהיא לעצמה מעידה על
 ההתבוללות העמוקה שבין יהודי הונ'
 גריה, אך השנים שלאחר המלחמה הביאו
 חסיסה בעיקר בחבלי ארץ שנקרעו מעל
 ההונגריה, בא זור חדש, דור נכסף
 ליהדות בלתי מזויפת, דור שקמו לו
 מורי דרך כיוהנן גוש חלב, שחיפש ומצא
 נתיב לעם, לתרבות ולהגשמה ציו'
 בית, דור שהחיה התנועת השפוכה על'
 פני השפה, הספרות ואופן המחשבה
 ההונגרית נקלטה בו והפריחה כמיתה
 וצמאון למקורות, צמאון למעין, במקום
 התלוש והדלדול, הרוחני והנפשי באה
 ההידבקות וההשתרשות ביהדות, במקום
 התמורה והתחליף בא המקור, המעין
 הבלתי פוסק של ספרי התנ"ך, געגועים
 לקרקע, ליצירה, למולדת.

ועתה עת לשפוח
 ואני עטוף גזון, בעמקי-הנבא,
 וכפי צקון לחש:
 אדני-אלהים, מן מטר לברכה!

על נר בלוי אנכי רושם:
 אי-שם עיפים ננים, שדות-בר,
 צמא רנב, אינן גווע:
 אדני-אלני, מן טל ומטר,
 ואיני יודע, איני יודע
 קשל מה ופרוע זה קנהה
 ועיני בולשות פככי בפסר:
 אדני, מן של ומטר לברכה.

אכן, לא קלה היא הדרך, הדרך ממר'
 חקים, אך היא המובילה לחיים, ליצירה,
 למעין.
צבי ברמאיר
 הערה: אחדים משירי י, גוש-חלב
 יבואו בגליון הבא.